

УДК 330.131.5:658(477.83)

Маркович Н.В.,кандидат економічних наук, в.о. доцента
кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
*Львівський національний аграрний університет***Markovych Nataliia,**Candidate of Economic Sciences,
Acting Associate Professor in the Department of Entrepreneurship,
Trade and Stock Exchange
Lviv National Agrarian University

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА БУРЯКА СТОЛОВОГО В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ЛЬВІВЩИНИ

Маркович Н.В. Організаційно-економічне обґрунтування виробництва буряка столового у особистих селянських господарствах Львівщини. У статті досліджено економічну ефективність виробництва овочів відкритого ґрунту на Львівщині. За зведеною статистичною звітністю здійснено оцінку виробництва овочів відносно раціональної норми споживання. Проведено розрахунок нормативної собівартості і мінімальної ціни реалізації 1 т буряка столового. Визначено типові ризики ведення господарської діяльності з вирощування культури. Встановлено, що сучасні господарства на шляху розвитку й ефективного функціонування потребують фінансової, економічної та технологічної збалансованості з переробними підприємствами й обслуговуючими організаціями. Лише за таких умов можливі зміни в соціально-економічній ситуації на селі, інноваційний розвиток, позитивні зрушення у відносинах власності, насиченість ринку конкурентоспроможною продукцією.

Ключові слова: підприємництво, овочівництво, виробництво овочів у відкритому ґрунті, ефективність господарської діяльності, прибуток.

Маркович Н.В. Организационно-экономическое обоснование производства свеклы столовой в личных крестьянских хозяйствах Львовщины. В статье исследована экономическая эффективность производства овощей открытого грунта на Львовщине. По сводной статистической отчетности осуществлена оценка производства овощей относительно рациональной нормы потребления. Проведен расчет нормативной себестоимости и минимальной цены реализации 1 т свеклы столовой. Определены типичные риски ведения хозяйственной деятельности по выращиванию культуры. Установлено, что современные хозяйства на пути развития и эффективного функционирования нуждаются в финансовой, экономической и технологической сбалансированности с перерабатывающими предприятиями и обслуживающими организациями. Только при таких условиях возможны изменения в социально-экономической ситуации на селе, инновационное развитие, положительные сдвиги в отношениях собственности, насыщенность рынка конкурентоспособной продукцией.

Ключевые слова: предпринимательство, овощеводство, производство овощей в открытой почве, эффективность хозяйственной деятельности, прибыль.

Markovych Nataliia. Organizational and economic substantiation of table beet production in personal peasant farms in Lviv region. The article investigates the economic efficiency of open-source vegetable production in Lviv region. This agribusiness trend remains one of the most sustainable and promising for development in all categories of farms, which not only guarantees the food security of the state, but also produces export-oriented products with high added value. At the same time, domestic agribusiness has a significant potential to increase exports in this direction, because the demand for these products in the world market remains quite high. According to the summary statistics, an analysis of the production of vegetables in relation to a rational rate of consumption was conducted. There was a situation where domestic production per capita in general increased to 215-221 kg, while consumption reached approximately 165 kg. However, even under the circumstances, it did not reduce their import volumes, especially in the winter and spring season. In general, most of the regions produce vegetables in Kherson (1,225.6 thousand tons), Dnipropetrovsk (667.0 thousand tons) and Kyiv regions (572.8 thousand tons). In the Lviv region, the production of vegetables amounted to 505.2 thousand tons. In the context of the main vegetable crops during 2015-2018 the pumpkin production grew by 22.5%, zucchini - by 29.9%, cucumbers - 45.8%. There is a tendency to reduce the production of table beets by 2%. The calculation of the normative cost and the minimum selling price of table beet shows that the activity of growing table beet is effective. Although there are still typical risks of

growing a business, cultivating table beets is necessary and appropriate. Modern economies in the way of development and efficient functioning require financial, economic and technological balance with processing enterprises and service organizations providing logistics. Only under such conditions are radical changes in the socio-economic situation in the countryside, innovative development, positive shifts in property relations, economic freedom of producers, saturation of the market with products and products of its processing possible.

Key words: entrepreneurship, vegetable growing, production of vegetables in open ground, efficiency of economic activity, profit.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Столовий буряк культивується з незапам'ятних часів і вирощується на великих площах. Перші культурні форми звичайного коренеплідного буряка з'явилися на початку нашої ери в Київській Русі і стали відомі в X–XI ст. Завдяки хорошим смаковим якостям буряк широко використовується в їжу багатьма народами світу, є частиною низки українських національних страв. Столовий буряк має велику кількість вітамінів і корисних мікроелементів. За вмістом фосфору та калію він посідає одне з перших місць серед овочевих культур. Відкриття власного бізнесу з вирощування та продажу столового буряка не має особливих складнощів. Усе тому, що продукт не тільки всіма улюблений і користується великим попитом, а й тому, що його нескладно вирощувати, він невибагливий і приносить хороший урожай, тому таке відкриття бізнесу ідеально підійде для новачка. А за рахунок постійного попиту на коренеплід продаж може здійснюватися протягом усього року.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Зважаючи на особливу роль галузі овочівництва як однієї зі складових частин формування національної продовольчої безпеки, дослідженню проблем виробництва та реалізації овочевої продукції присвячено роботи таких учених-економістів, як: В.Г. Андрійчук, В.В. Дем'янчук, І.Г. Кириленко, Ю.Ф. Лопатинський, П.Т. Саблук та ін. [1-3; 5-7]. Науковці розглядають різні питання проблем формування овочепродуктового підкомп-

лексу. Але окремі аспекти сучасного стану розвитку овочівництва вивчено недостатньо, тому виникає необхідність зваженої оцінки зазначених тенденцій, у тому числі на регіональному рівні.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті – обґрунтувати особливості вирощування столового буряка в особистому селянському господарстві з площею посіву 1 га; сформулювати характеристику підприємницької діяльності; обґрунтувати типові ризики ведення господарської діяльності з вирощування культури.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виробництво овочів належить до стратегічно важливих напрямів розвитку сільськогосподарського виробництва, що не лише гарантує продовольчу безпеку держави, а й забезпечує сировиною харчову переробну промисловість, яка випускає експортоорієнтовану продукцію з високою доданою вартістю. На ринку овочів останніми роками складалася ситуація, коли внутрішнє виробництво з розрахунку на одну особу загалом зросло до 215–221 кг, тоді як споживання трохи перевищило раціональну норму (161 кг) і досягло близько 165 кг (рис. 1). Однак навіть за наявних умов це не зменшувало обсяги їх імпорту, особливо в зимово-весняний сезон, коли вітчизняні аграрії ще не в змозі повністю покрити попит власним виробництвом.

Аналіз стану виробництва овочів свідчить, що вказаний напрям агробізнесу залишається одним із найбільш стійких та перспективних для розвитку в усіх категоріях господарств.

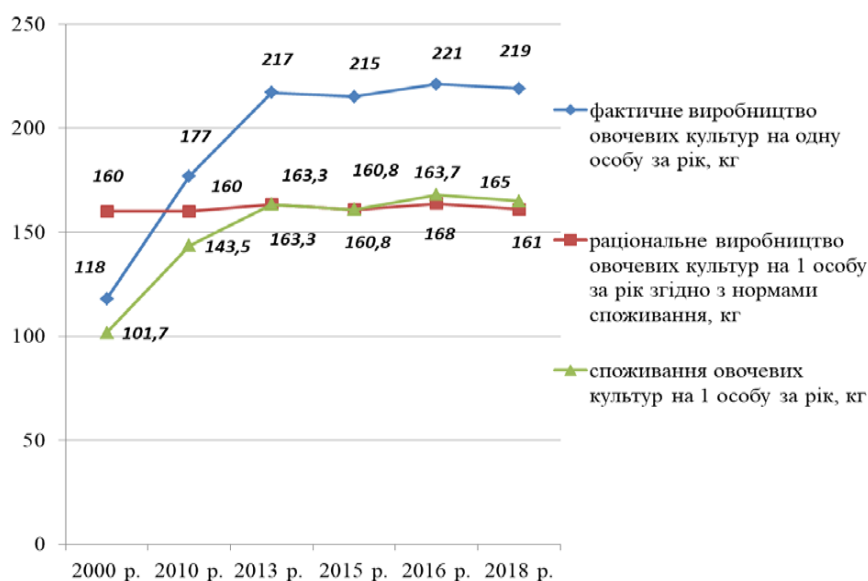

Рис. 1. Динаміка виробництва в Україні овочів відносно раціональної норми споживання

В аграрному секторі розрізняють виробництво овочів відкритого і закритого ґрунту. При цьому 98,7% усієї зібраної площі припадає на овочі відкритого ґрунту, тоді як на закритого – лише 1,3%. Проте питома вага площ овочів закритого ґрунту в загальній структурі всіх указаних культур за останні роки зросла майже вдвічі. Тобто інтерес до розвитку тепличного овочівництва підвищується щороку.

Найбільшу частку в структурі площ овочевих культур традиційно займають помідори та капуста, що відповідно становить 24,6% і 17,7% до підсумку (рис. 2).

Значні площі у вирощуванні овочевих культур належать цибулі ріпчастій, моркві і буряку столовому, питома вага яких у структурі сягає 9,4%, 8,9%, 8,7% відповідно.

Якщо детальніше аналізувати динаміку зміни площ під овочевими культурами за три останні роки, то помітні темпи їх зростання спостерігалися у вирощуванні кабачків (118,6%) та гарбузів столових (112,7%). Водночас протягом досліджуваного періоду характерне зменшення площ відбулося під капустою на 26,4%, цибулею ріпчастою на 18,6%, буряком столовим на 8,7% (табл. 1).

Близько 86% усіх овочів виробляють господарства населення. Сільськогосподарськими підприєм-

ствами у звітному році вироблено 520,5 тис ц (6,4%) столового буряка, а господарствами населення – 7 660,7 тис ц (93,6%).

У цілому серед регіонів найбільше овочевих культур вирощують у Херсонській (1 225,6 тис т, або 13,8% до загального підсумку), Дніпропетровській (667,0 тис т, або 7,5%), Харківській (625,9 тис т, або 7,4%), Київській (572,8 тис т, або 6,3%) і Полтавській (517,9 тис т, або 6%) областях. У Львівській області виробництво овочевих культур становило 505,2 тис т за врожайності 194,5 ц/га, тоді як у середньому по Україні вона становила 204,7 ц/га.

Загалом за останні 18 років в Україні помітні позитивні зрушення в обсягах виробництва овочів (рис. 3). Так, у 2018 р. проти 2000 р. виробництво овочів зросло у 1,6 рази, що відбулося переважно за рахунок підвищення їх урожайності на 9,2 ц/га.

У загальному виробництві частка овочів закритого ґрунту щороку зростає і минулого року вже досягла 6,1%. При цьому 30,1% усього обсягу, або майже кожен 3 кг огірків із 10, вироблено в теплицях, тоді як частка помідорів становила близько 11,7%. Однак нинішні обсяги виробництва овочів у тепличних господарствах є недостатніми для задоволення підвищеного сезонного попиту на цю продукцію, про що свідчить аналіз імпорту окремих їх видів.

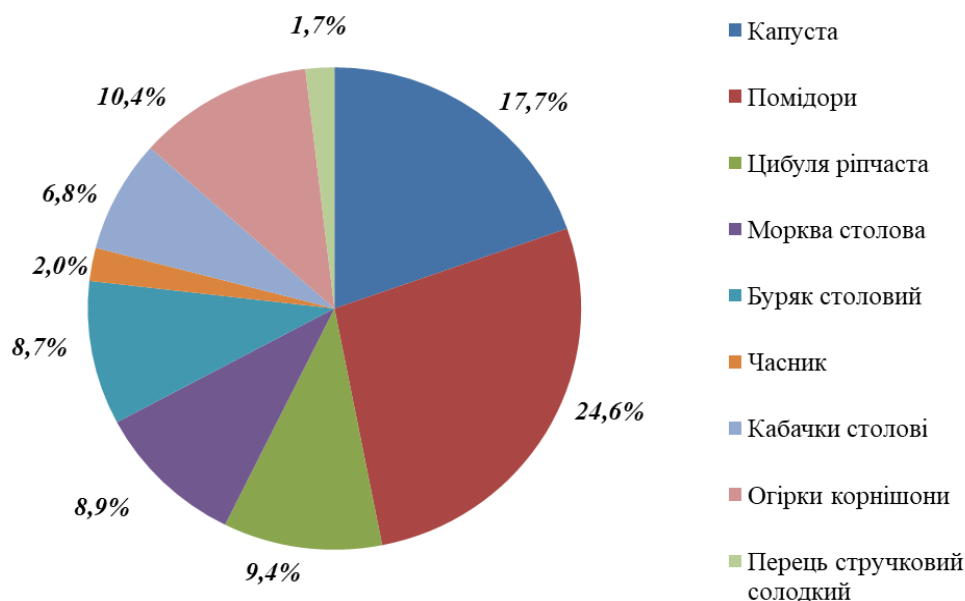

Рис. 2. Питома вага різних видів овочів у структурі зібраної площі в Україні за 2018 р.

Джерело: розраховано на основі http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/books4_zb.php?y=2017&y1=09&ind_page=archive

Таблиця 1

Динаміка зібраної площі овочевих культур в Україні в розрізі основних їх видів

Роки	Культури овочеві, всього	у тому числі								
		Капуста	Буряк столовий	Цибуля ріпчаста	Морква столова	Баклажани	Часник	Кабачки столові	Гарбузи столові	Перець стручковий солодкий
2000	518,6	86,6	41,5	64,5	41,0	6,7	23,4	30,6	25,1	15,0
2010	467,8	73,1	41,0	59,6	44,2	7,1	19,5	27,3	24,8	16,1
2013	493,8	78,2	42,8	58,7	46,8	7,3	23,4	31,1	26,9	17,4
2014	463,8	71,2	41,0	58,8	43,8	6,7	21,9	28,6	25,5	16,3
2015	447,1	70,2	39,4	55,9	42,8	6,0	20,8	26,9	25,9	14,7
2016	447,1	68,6	39,3	54,8	43,1	5,5	21,0	30,3	28,3	15,0
2018	439,0	63,7	37,9	52,5	43,1	5,2	22,0	31,9	29,2	14,2

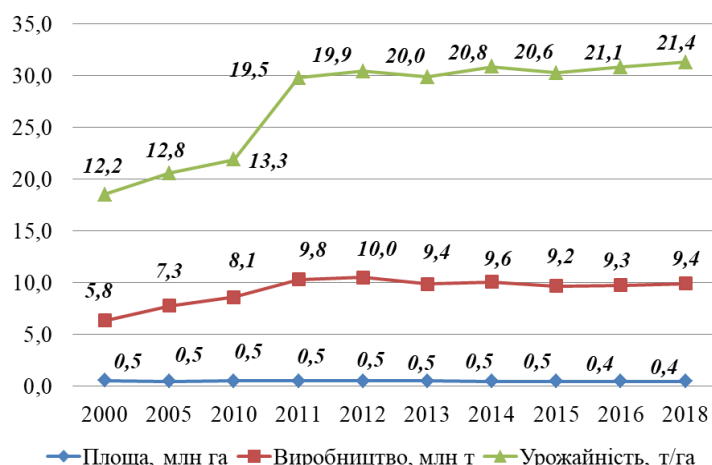

Рис. 3. Динаміка виробництва овочів в Україні

Джерело: розраховано на основі <http://www.ukrstat.gov.ua>

Овочі і продукти їх переробки нині фактично представляють значний зовнішньоекономічний резерв підвищення доходів і диверсифікації вітчизняного аграрного експорту. За даними аналізу митної статистики минулого року, загальний експорт овочів у групі II «Продукти рослинного походження» сягав \$235,4 млн., тоді як їх імпорт – \$76 млн. Другим важливим напрямом є експорт продуктів переробки овочів, що включений у групу IV «Готові харчові продукти». Вартість експорту продуктів переробки овочів у 2018 р. становила близько \$176,5 млн., а їх імпорту – \$142,4 млн.

У цілому експорт овочів і продуктів їх переробки впродовж останніх років переважав імпорт. При цьому вітчизняний агробізнес має значний потенціал збільшення експорту за вказаним напрямом, оскільки на світовому ринку попит на цю продукцію залишається досить високим, а культура здорового харчування спонукає населення багатьох країн світу збільшувати споживання різних видів овочів у свіжому чи переробленому вигляді. У розрізі основних овочевих культур ситуація щодо їх виробництва склалася так. Протягом 2015–2018 рр. спостерігали ріст виробництва гарбузів на 22,5%, кабачків – на 29,9%, огірків відкритого ґрунту – на 45,8%, помідорів відкритого ґрунту – на 15,4%. Прослідковується тенденція до скорочення

виробництва баклажанів на 14,8%. Виробництво столових буряків скоротилося на 2% (табл. 2).

Ціни на овочі традиційно мають сезонний характер. Однак унаслідок певних особливостей їх формування на ринку, зумовлених високим рівнем конкуренції з боку мільйонів їх основних виробників – господарств населення, а також тисяч аграрних підприємств та імпорту, цінові тренди є більш передбачуваними. Упродовж січня-березня 2019 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року середні ціни на овочі в Україні зросли на 8,3%. Вартість овочів закритого ґрунту традиційно збільшилася у зимовий період та знижується з початком весни.

Для абсолютної більшості овочевих культур наявні реалізаційні ціни за винятком окремих років фактично дають змогу не лише повністю покрити всі виробничі витрати на їх вирощування, а й забезпечують досить високий рівень рентабельності, який зазвичай перевищує 100%, тому цей напрям агробізнесу є доволі економічно вигідним та гарантує стабільний попит на продукцію як внутрішнього, так і зовнішнього продовольчих ринків.

Серед овочевих культур особливої уваги заслуговує виробництво буряку звичайного, що культивується як однорічна рослина, а для одержання насіння коренеплід висаджують у ґрунт повторно. Ця культура

Таблиця 2

Виробництво основних видів овочевих культур в Україні

№	Продукт	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2015 р., %
1.	Баклажани	80,40	84,20	74,79	68,51	85,2
2.	Буряки столові	834,60	841,92	836,17	818,13	98,0
3.	Гарбуз	565,60	613,75	621,29	692,64	122,5
4.	Кабачки	496,47	596,06	543,37	645,36	129,9
5.	Капуста	1677,30	1682,20	1655,01	1672,00	99,7
6.	Картопля	20839,30	21745,80	22208,22	22503,97	108,0
7.	Морква столова	822,90	876,62	839,01	841,84	102,3
8.	Огірки відкритого ґрунту	675,65	673,47	626,29	985,12	145,8
11.	Помідори відкритого ґрунту	2013,08	1988,37	2002,36	2324,07	115,4
13.	Цибуля ріпчаста	956,50	1014,17	976,71	883,92	92,4
14.	Часник	176,47	187,90	185,83	187,02	105,9

Джерело: розраховано на основі: <http://www.ukrstat.gov.ua>

використовувалася ще в I–II тис до н.е., поступово поширившись по всіх материках. Оптимальні попередники буряка – картопля, бобові, огірок, зернові культури, перець, баклажан і томат. Для одержання врожаю високої якості та відмінних смакових властивостей слід добирати сорти відповідно до кліматичних умов та структури ґрунту, а також додержувати технології вирощування, за якої рослини були б забезпечені всіма важливими чинниками для свого росту й розвитку. В Україні використовують досить великий набір сортів як вітчизняної, так і зарубіжної селекції. Найпопулярніші солодкі сорти столового буряка: Бордо, Браво, Валента, Бона, Мулатка, Єгипетська плоска тощо.

Столові буряки – культура холодостійка, насіння його може проростати при 4–5 °С. Висівають насіння широкорядним способом (з міжряддям 45–60 см) або стрічковим (за схемою 20×50 см), норма висіву: 8–10 кг/га одноросткового або 12–15-багаторосткового насіння. Норма висіву залежить від схожості, величини насіння та схеми сівби. Масові сходи столових буряків з'являються на 8–12-й день після сівби. Протягом вегетації на буряковій плантації проводять міжрядне розпушення ґрунту та підживлення. Збирають буряки до настання приморозків, оскільки підмерзлі коренеплоди втрачають смакову якість і погано зберігаються. У процесі збирання коренеплоди очищують від гички й сортують на товарні, нетоварні та дрібні. Останні можна використати для вигонки в закритому ґрунті.

Отже, столові буряки для формування високого товарного врожаю потребують відповідного догляду й оптимального співвідношення основних чинників: родючості ґрунту, відповідної температури, освітлення, відсутності бур'янів, удобрення, розпушеного ґрунту, найкращих сортів, великого добре вирівняного насіння, вирощування після добрих попередників, оптимальних строків сівби, боротьби з хворобами та шкідниками, своєчасного формування густоти рослин тощо.

Проведемо розрахунок нормативної собівартості та мінімальної ціни реалізації 1 т буряка столового (табл. 3).

На основі проведених розрахунків прибутку можна зробити висновок, що діяльність по вирощуванню

столового буряка є ефективною, адже повна собівартість товарної продукції у заліковій вазі становила 3 595,88 грн, а мінімальна ціна реалізації, що забезпечить 5% рентабельності виробництва, – 7 775,09 грн.

Поряд із цим серед різних видів економічної діяльності людини саме сільське господарство з прадавніх часів і до цього дня стикається з категорією ризиків у повному обсязі. Особливо ризикованими є галузі, найбільш значимі у виробництві продовольства, передусім – овочівництво. Щодо особливостей вирощування і реалізації буряка столового, то тут мають місце такі ризики:

- 1) ризик утрати врожаю через помилки хімічного захисту (нераціональне застосування пестицидів, порушення температурного режиму, вологозабезпеченості рослини);
- 2) ризик впливу несприятливих природних умов і недостатньої технічної оснащеності господарства;
- 3) ризик вірусних і грибкових захворювань (серед найпоширеніших – кагатна гниль, коренейд, несправжня борошниста роса, фомоз, борошниста роса тощо);
- 4) ризик скорочення посівних площ;
- 5) ризик неякісного насіннєвого матеріалу;
- 6) ризик перевиробництва і неправильного зберігання продукції;
- 7) ринкова конкуренція.

Проте, незважаючи на всі за і проти, вирощування столового буряка особистими селянськими господарствами є необхідним і доцільним.

Зазначена схема господарювання з елементами підприємництва апробована в деяких особистих селянських господарствах Жидачівського, Жовківського та Рахівського районів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сьогодні овочівництво України характеризується структурною незбалансованістю, адже сучасні господарства на шляху розвитку й ефективного функціонування потребують фінансової, економічної і технологічної збалансованості з переробними підприємствами та обслуговуючими організаціями, що здійснюють

Таблиця 3

Розрахунок нормативної собівартості та мінімальної ціни реалізації 1 т буряка столового

№ п/п	Елементи витрат	Витрати на 1 т продукції		Структура виробничих витрат, %
		у натуральному виразі	у вартісному виразі	
1.	Оплата праці (пряма і непряма), люд.-год	41,60	1069,0	32,7
2.	Насіння, кг		490	15,0
3.	Мінеральні добрива, кг д.р. NPK	11,00	209,2	6,4
4.	Органічні добрива, т	0,70	118,0	3,6
5.	Засоби захисту рослин		392,3	12,0
6.	Паливно-мастильні матеріали, кг	11,0	284,4	8,7
7.	Електроенергія, кВт/год.	7,70	16,3	0,5
8.	Амортизація		424,9	13,0
9.	Поточний ремонт основних засобів		147,1	4,5
10.	Інші матеріальні витрати		117,6	3,6
11.	Виробничі витрати, всього (виробнича собівартість)		3268,98	100,0
12.	Витрати на збут		326,90	
13.	Повна собівартість товарної продукції у заліковій вазі		3595,88	
14.	Мінімальна ціна реалізації, що забезпечує 5% рентабельності		7775,09	

Джерело: розраховано на основі: <http://agroua.net/plant/catalog/cg-8/c-203/>

матеріально-технічне забезпечення. Лише за таких умов можливі докорінні зміни в соціально-економічній ситуації на селі, інноваційний розвиток, позитивні

зрушення у відносинах власності, економічна свобода товаровиробників, насиченість ринку продукцією та продуктами його переробки.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва. *Економіка АПК*. 2009. № 5. С. 52–62.
2. Логоша Р.В. Трансформації ринку овочів в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. Вип. 3(8). С. 55–67.
3. Роганіна В.Є. Планування розвитку овочівництва на основі інновацій. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Економічні науки*. 2016. № 8. С. 132–137.
4. Сільське господарство Львівської області : статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львів. обл., 2016.
5. Кириленко І.Г., Дем'янчук В.В. Перспективи вітчизняного АПК у світлі прогнозів світового ринку продовольства. *Економіка АПК*. 2015. № 1. С. 21–28.
6. Лопатинський Ю.Ф. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток вітчизняного аграрного сектору. *Інноваційна економіка*. 2013. № 3(40). С. 71–76.
7. Сарапіна О.А. Тенденції розвитку ринку овочевої продукції в умовах глобалізації економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. № 5. С. 96–100.

References:

1. Agriculture of Lviv region: statistical collection, 2019. Lviv: Main Office of Statistics in Lviv Region. – 186 p.
2. Andriychuk V.G., 2009 Theoretical and methodological substantiation of production efficiency. *Economics of AIC*, 5, pp. 52–62.
3. Kyrylenko I.H. and Demianchuk V.V., 2015. Prospects of the national AIC in terms of forecasts of the global food market. *Economics of AIC*, 1, pp. 21–28.
4. Logosha R.V., 2016. Transformations of the vegetable market in Ukraine. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*, 3(8), pp. 55–67.
5. Lopatynskyi Yu.F., 2013. Impact of globalization processes on development of the national agrarian sector. *Innovative economics*, 3(40), pp. 71–76.
6. Roganina V.E., 2013. Planning the development of vegetable-based innovation. *Bulletin of Kharkiv National Agrarian University. V.V. Dokuchaev : Economic Sciences*, 8, pp. 132–137.
7. Sarapina, O.A., 2014. Trends in the development of the vegetable market in the conditions of globalization of the economy. *Global and national problems of economy*, 5, pp. 96–100.